

Керекеша О. І.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

*У статті обґрунтовується необхідність глибокої та послідовної трансформації механізмів розвитку політичних інститутів України як визначального чинника наближення до стандартів Європейського Союзу. Проведений аналіз доводить, що досягнення відповідності *acquis communautaire* не обмежується формальним ухваленням законів, а вимагає переосмислення управлінської культури, підзвітності та прозорості державної влади, формування сталої правової традиції.*

Наголошується, що євроінтеграційний процес відбувається в унікальних умовах війни, політичної фрагментації та ресурсних обмежень. Цей контекст, з одного боку, прискорює ухвалення рішень і відкриває простір для швидких реформ, а з іншого – підвищує ризики формалізації змін, концентрації влади й відтермінування демократичних процедур.

Звертається увага на те, що цифровізація державного управління («Дія», відкриті реєстри, електронні сервіси) формує безпрецедентний рівень доступності послуг та підзвітності, проте без вбудованих механізмів контролю, захисту даних і незалежного аудиту алгоритмів вона може відтворювати старі практики в новій формі.

Зазначається необхідність запровадження об'єктивних індикаторів ефективності, посилення участі громадянського суспільства в ухваленні рішень, розвитку аналітичних центрів при органах влади, переходу від ситуативних рішень до політик, заснованих на даних і довгостроковій стратегії.

Обґрунтовується висновок, що відповідність європейським стандартам є не технічною операцією, а стратегічною зміною політичної культури. Доведено, що навіть у воєнний час глибинні реформи можливі за умови поєднання політичної волі, громадського контролю та системного використання європейського досвіду як дорожньої карти розвитку.

Ключові слова: євроінтеграція, інституційна адаптація, демократичні трансформації, механізми реформування, європейські стандарти врядування.

Постановка проблеми. Європейський вибір України визначив стратегічний напрям модернізації державності, але формальне проголошення курсу не гарантує реального наближення до стандартів ЄС. Політичні інститути залишаються вразливими до персоналізму, кадрових коливань і ситуативних компромісів, що гальмує сталість реформ. Війна посилила дилему: як зберегти демократичні процедури та водночас забезпечити ефективне управління в умовах кризи? Суспільний запит на прозорість і підзвітність дедалі зростає, але нормативна база часто не підкріплена практикою. Пошук дієвих механізмів трансформації потребує системного аналізу, адже лише комплексний підхід здатний зламати цикл декларативних змін та сформувати інституційну спроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику інституційного розвитку України

в контексті євроінтеграції висвітлено фрагментарно, що створює прогалини у комплексному баченні процесів [1]. Окремі аспекти використання європейських стандартів та модернізаційних практик досліджували такі науковці, як В. Литвин [2], О. Майборода [3], І. Кресіна [4], М. Кармазін [5], Т. Ковтун [6], Ю. Шевчук [7], С. Телешун [8], А. Сушко [9], О. Романюк [10], В. Яворський [11]. Їхні праці зосереджуються на модернізації політичної системи, антикорупційних інструментах, судовій реформі, цифровій трансформації, ролі громадянського суспільства. Їхні праці зосереджуються на модернізації політичної системи, антикорупційних інструментах, судовій реформі, цифровій трансформації, ролі громадянського суспільства. Водночас більшість досліджень аналізують окремі сегменти й рідко інтегрують їх у єдину концепцію інституційної адаптації до *acquis communautaire*, що ускладнює формування цілісної дорожньої

карти змін. Комплексне бачення цього процесу запропоновано у навчальному посібнику «Актуальні питання адаптації законодавства України до критеріїв ЄС» [12].

Постановка завдання. Метою цієї статті є виявлення та аналіз ключових механізмів розвитку політичних інститутів України у процесі євроінтеграції, визначення їх ефективності та формулювання практичних рекомендацій для посилення інституційної спроможності. Завдання дослідження полягають у трьох площинах: по-перше, концептуалізувати поняття політичного інституту в європейському нормативному полі; по-друге, простежити вплив *acquis communautaire*, війни та політичної конкуренції на трансформаційні процеси; по-третє, запропонувати індикатори оцінювання, що дозволять відрізнити реальні зміни від декларативних. Такий підхід забезпечує зв'язок теоретичних моделей із практикою реформ, створюючи підґрунтя для подальших наукових і прикладних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Кожне дослідження політичних інститутів починається з уточнення того, що ми маємо на увазі під цим терміном. Чи є інститут лише формальною нормою, чи радше «живим механізмом», який утримує суспільство від хаосу? Ця подвійність задає рамку для подальшого аналізу. Українська політична традиція довгий час балансувала між формальністю законів та силою неформальних практик, наприклад патроналізмом (система, де політичні рішення приймаються не через інституції, а через особисту лояльність), персоналістськими мережами (неформальні групи, об'єднані навколо конкретної особи (олігарха, політика), які впливають на кадрові призначення, розподіл ресурсів, головування в парламенті), ситуативними коаліціями (тимчасові союзи між політичними силами, які виникають не на основі ідеології чи програми, а для вирішення конкретного питання). Європейська інтеграція вимагає розриву цього циклу та утвердження інституцій як стійких, передбачуваних структур, що забезпечують не тільки «право на папері», а й правову реальність [12].

Європейські стандарти, закріплені у документах Ради Європи та *acquis communautaire*, ґрунтуються на принципах доброго врядування: прозорість, підзвітність, інклюзивність, участь громадян [13]. Це не просто набір декларацій, а практичний інструмент вимірювання політичної якості. Чи здатні українські інститути надавати послуги громадянам швидко, чесно, передбачувано? Чи зберігають вони автономність від вузь-

когрупових інтересів? Такі питання підводять нас до інституціоналізму як методологічної оптики. Історичний інституціоналізм акцентує тяглість і «шрами минулого», нормативний на етичні стандарти та цінності, раціональний на логіку інтересів та стимулів [14]. Поєднання цих трьох підходів дозволяє уникнути редукції складних процесів до одного пояснення.

Після окреслення теоретичних рамок постає логічне запитання: у якому політичному та нормативному середовищі ці рамки реалізуються? Адже абстрактні моделі набувають сенсу лише тоді, коли їх порівнюють із конкретним курсом держави. Для України таким дороговказом стала євроінтеграція, що не зводиться до формальної декларації «руху на Захід», а створює детальний нормативний горизонт. Саме тут варто простежити, як положення Угоди про асоціацію та *acquis communautaire* задають темп і напрямок внутрішніх реформ.

Угода про асоціацію та Поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) створили нормативний «коридор», у якому реформи перестають бути вибором політичної волі й стають обов'язком перед громадянами та європейськими партнерами. *Acquis communautaire* діє як своєрідний компас: він не диктує конкретний маршрут, але окреслює межі безпечної навігації [15]. Виборче законодавство, антикорупційні інституції, судова реформа, усі ці сфери відчутно «підтягуються» під стандарти ЄС.

Досвід показує, що євроінтеграція не є лінійним процесом. У кожному етапі виникає напруга між прагненням до швидкості та потребою у якості. Наприклад, зміни у виборчих правилах (від пропорційної системи з відкритими списками до оновлення процедур реєстрації партій) є водночас і технічним, і ціннісним питанням. Чи забезпечують вони справедливу конкуренцію? Чи захищають від тіньових впливів? Подібні дилеми показують, що імплементація норм ЄС це не тільки правова робота, а й переосмислення політичної культури.

Судова реформа, ініційована під тиском суспільства й партнерів, зруйнувала хибне уявлення про «європейськість» як про косметичний ремонт. Створення Вищої ради правосуддя, очищення суддівського корпусу, запровадження електронного декларування, все це не лише формальні кроки, а спроба переосмислити взаємодію держави та громадян. Невипадково саме тут найпомітніші конфлікти: старі практики чинять опір, нові правила вимагають не тільки закону, а й нової ментальності.

Окресливши інтеграційні рамки, неможливо зупинитися лише на їх описі: важливо зрозуміти, через які інструменти вони втілюються в реальність. Правові норми та політичні зобов'язання мають бути «перекладені» на щоденну управлінську практику. Звідси виникає потреба уважно розглянути конкретні механізми, що забезпечують трансформацію: від гармонізації законодавства до створення нових органів, від цифрових сервісів до процедурної прозорості. Саме аналіз цих інструментів дозволяє відрізнити декларативний прогрес від реального.

Нормативне оновлення залишається ключовим інструментом. Гармонізація законодавства із європейським правом, це процес не одномоментний. Вона охоплює не тільки основоположні акти, а й численні підзаконні документи, технічні регламенти, стандарти нагляду. У цьому сенсі правова трансформація набуває рис «мовчазної революції»: зміна формальних правил поступово змінює очікування та поведінку акторів.

Інституційне реформування матеріалізується у створенні нових органів і переформатуванні старих. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) стало символом спроби системно підійти до контролю декларацій та конфлікту інтересів [16]. Вищий антикорупційний суд (ВАКС) демонструє готовність запроваджувати незалежне правосуддя для «недоторканих» [17]. Оновлення Центральної виборчої комісії, посилення спроможності парламентських комітетів, це кроки до прозорішого політичного процесу. Але чи перетворилися ці інституції на справді автономних гравців, чи залишаються вони «залежними змінними» від політичних еліт? Це питання досі відкрите.

Цифровізація ще один каталізатор. Державний застосунок «Дія», відкриті реєстри, електронне урядування створюють безпрецедентний рівень доступу громадян до послуг [18]. Тепер оформлення документів, реєстрація бізнесу чи подання заяви на соціальну допомогу не потребують фізичної присутності та нескінченних черг. Але цифрова держава не є автоматично чесною: алгоритми можуть дублювати старі практики, якщо контроль і прозорість не інтегровані в саму архітектуру. Чи здатна цифрова інфраструктура стати інструментом справедливості, а не лише зручності? Це ключовий виклик наступного десятиліття.

Оцінка ефективності механізмів розвитку вимагає відмови від суто формального підходу «закон ухвалено – галочку поставлено». Декларативні зміни не дорівнюють реальному впливу.

Наприклад, антикорупційна стратегія виглядає переконливо на папері, але чи зменшила вона відчутно рівень корупційних практик на місцях? Емпіричні дані свідчать: прогрес є, але він нерівномірний, а інституційна культура опору зберігається. Звідси впливає спостереження: головне не стільки ухвалити норму, скільки зробити її частиною повсякденних дій.

Однак жоден механізм не працює у вакуумі. Реальність політичного життя нагадує мозаїку, де кожен крок уперед супроводжується силами інерції, кризами та непередбачуваними подіями. Україна переживає трансформацію в умовах війни, політичної конкуренції та обмежених ресурсів. Це підводить до необхідності критично оцінити бар'єри: від кадрового дефіциту та інституційної пам'яті до ризиків концентрації влади. Без чесного аналізу обмежень будь-яка модель розвитку залишиться ілюзією.

Війна стала парадоксальним фактором. З одного боку, вона прискорила деякі реформи: держава, опинившись під екзистенційною загрозою, змушена діяти швидко, позбавлятися баласту бюрократії, шукати гнучких рішень. З іншого боку, у кризових умовах зростає спокуса концентрувати владу, відкладати дискусії про баланс гілок влади, обмежувати контроль за витратами. Чи не стане надзвичайний стан нормою, що повільно витісняє демократичну процедуру? Це питання не може залишитися без уваги.

Політична воля, ось ще один критичний ресурс. Реформи, продиктовані лише зовнішнім тиском, рідко приживаються. Європейські партнери можуть запропонувати інструменти та фінансову підтримку, але реальну сталість забезпечує лише внутрішній запит суспільства. Коли еліти сприймають правила як тимчасові, а не як незворотні, інституційна якість лишається крихкою. Звідси підводить нас до висновку, що євроінтеграція це насамперед трансформація внутрішніх цінностей.

Інституційна слабкість проявляється в кадровому дефіциті, низькій аналітичній спроможності багатьох відомств, відсутності сталої традиції політичної відповідальності. Реформа державної служби, хоч і набрала обертів, досі стикається з опором «старих кадрів», інерцією мислення, браком системної підготовки управлінців. Чи достатньо точкових тренінгів і міжнародних проєктів, щоб змінити інституційну культуру? Очевидно, ні. Потрібна довгострокова стратегія формування професійної, мотивованої бюрократії.

Розуміння викликів відкриває простір для пошуку рішень. Якщо проблеми названі, то

логічним кроком стає формування дорожньої карти змін: які практики вже показали результат, що варто підсилити, а що переглянути. У цьому ракурсі перспективи розвитку політичних інститутів набувають конкретних рис: індикатори ефективності, посилення громадського контролю, розвиток аналітики та цифрових інструментів. Такий розділ не підбиває ризику, а пропонує шлях уперед.

Пошук рецепту для стійкого розвитку політичних інститутів неможливий без індикаторів ефективності. Вони мають відображати не тільки формальне виконання законів, а й якість послуг, рівень довіри громадян, швидкість і прозорість процедур. Лише регулярний, публічний моніторинг дозволить уникнути ілюзії прогресу.

Посилення ролі громадянського суспільства, це природний запобіжник проти відкату. В Україні ця роль стала очевидною під час Революції гідності, волонтерського руху, мережових ініціатив після 2022 року. Але участь громадян має перейти з площини протесту до фактору системного впливу, тобто до експертиз, дорадчих рад, аналітичних платформ при органах влади. Саме тут криється шанс перетворити «громадську енергію» на інституційну сталість.

Розвиток аналітичних центрів при державних структурах дозволить переходити від ситуативних рішень до політик, заснованих на даних. Коли законопроекти та регуляції ґрунтуються на якісному аналізі, а не на політичній доцільності, система стає менш вразливою до популізму. Чи можливо цього досягти швидко? Ймовірно, ні. Але почати необхідно вже тепер: кожне відкладене рішення посилює інерцію.

Інтеграція цифрових рішень у процеси ухвалення рішень це наступний етап. Якщо алгоритми можуть допомагати в аналітиці, прогнозуванні, перевірці процедур, то прозорість і ефективність зростають. Водночас варто подбати про етичний вимір: як уникнути дискримінації, захистити дані, запобігти маніпуляціям? Європейський досвід пропонує чіткі правила кібербезпеки, аудитів, етичних кодексів, а саме це орієнтир для українських реформаторів.

Нарешті, перспектива членства в ЄС це не абстрактна обіцянка, а «маяк», що освітлює шлях довгострокових перетворень. У цьому сенсі політичні інститути мають розглядатися не лише як «правові конструкції», а як жива система, що реагує на виклики, вчиться, помиляється, але посту-

пово наближається до стандартів, де громадянин не прохач, а рівноправний партнер держави. Чи готова Україна прийняти цю філософію до кінця? Це питання залишаємо відкритим, бо саме воно утримує дискусію в руслі пошуку, а не декларацій.

Підсумовуючи основний матеріал, важливо уникнути спокуси вважати отриманий аналіз «остаточним словом». Навпаки, викладені спостереження підводять нас до узагальнень, що відкривають дискусію про майбутнє політичних інститутів. Висновки мають зафіксувати головні тенденції й водночас поставити питання, які залишаються без однозначної відповіді, адже саме вони формують горизонт подальших досліджень і реформ.

Висновки. Підбиваючи підсумок, слід визнати: політичні інститути України нині перебувають у стані глибокої трансформації, що одночасно зумовлена європейським вектором та екзистенційними викликами війни. Нормативне оновлення, інституційна реформа й цифровізація створюють кістяк модернізованої державності, однак самі по собі вони не гарантують якості управління. Вирішальним чинником залишається внутрішня спроможність та сталість правил гри. Війна, хоч і стала каталізатором багатьох процесів, нагадала: надзвичайний стан не повинен витіснити демократичні процедури, а прискорення реформ потребує збалансованих запобіжників.

Це підводить до ключового спостереження: відповідність європейським стандартам не може бути лише технічним завданням. Йдеться про глибинну зміну управлінської культури, формування нових соціальних контрактів, посилення громадського контролю й розвитку аналітичної спроможності державних органів. Запровадження прозорих індикаторів ефективності, розбудова аналітичних центрів та інтеграція цифрових інструментів у процес ухвалення рішень здатні надати реформам довготривалу динаміку.

У цьому контексті перспектива членства в ЄС постає не як далекий символ, а як стратегічна мета, що визначає логіку внутрішніх змін. Чи зможе Україна перетворити «прагнення до Європи» на повноцінний стандарт життя і врядування? Це риторичне запитання залишає простір для подальших досліджень і водночас утримує суспільну увагу на головному, а саме на формуванні інституцій, спроможних забезпечити гідність, справедливість та стабільність.

Список літератури:

1. Трещов М. Україна на шляху до євроінтеграції: глобалізаційний контекст. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 3 (9). С. 215–235. DOI: 10.32689/2618-0065-2021-3(9)-215-235
2. Литвин В. Євроінтеграція України означатиме для нашої держави початок фактично нової історії. *Офіційний портал Верховної Ради України*. 2011. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/50906.html> (дата звернення: 04.09.2025).
3. Майборода О. Політична модернізація в Україні: європейський вектор трансформації. *Політичний менеджмент*. 2020. № 1. С. 45–52.
4. Кресіна І. Європейські стандарти правової держави: імплементація в Україні. *Право України*. 2019. № 12. С. 12–19.
5. Кармазін М. Інституційна реформа в контексті євроінтеграції: виклики та перспективи. *Вісник НАДУ*. 2020. № 2. С. 33–41.
6. Ковтун Т. Цифрова трансформація державного управління: європейський досвід для України. *Ефективність державного управління*. 2021. № 4. С. 88–96.
7. Шевчук Ю. Роль громадянського суспільства у процесах європейської інтеграції України. *Гілея: науковий вісник*. 2022. № 168. С. 102–107.
8. Телешун С. Політична система України: модернізаційні виклики та європейські орієнтири. *Сучасна українська політика*. 2021. Вип. 72. С. 5–14.
9. Сушко А. Європейська інтеграція України: інституційні аспекти. Український інститут майбутнього. 2024. URL: <https://uifuture.org/publications/yevrointegraciya-ukrayiny-mozhlyvosti-chy-novi-problemy/> (дата звернення: 04.09.2025).
10. Романюк О. Судова реформа в Україні: європейський контекст. *Юридична Україна*. 2020. № 6. С. 21–27.
11. Яворський В. Антикорупційна політика України: європейські стандарти та національні реалії. *Вісник кримінології*. 2021. № 1. С. 59–66.
12. Добрянська Н. В., Горелова В. Ю., Пушкар О. А. Актуальні питання адаптації законодавства України до критеріїв ЄС : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 544 с. ISBN 978-966-667-911-9.
13. OECD. The Principles of Good Governance. In: Governance at a Glance 2023 [Електронний ресурс]. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/governance/governance-at-a-glance.htm> (дата звернення: 04.09.2025).
14. Peters B. G. Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism. 4th ed. Cheltenham : Edward Elgar, 2019. 288 p.
15. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : Закон України від 27 червня 2014 р. № 984-VII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 04.09.2025).
16. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 04.09.2025).
17. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19> (дата звернення: 04.09.2025).
18. Міністерство цифрової трансформації України. Дія – цифрова держава. Київ : Мінцифра, 2023. URL: <https://diia.gov.ua> (дата звернення: 04.09.2025).

Kereksha O. I. MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF POLITICAL INSTITUTIONS IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION: KEY TRENDS AND CHALLENGES

*The article substantiates the need for a profound and consistent transformation of the mechanisms for the development of Ukraine's political institutions as a decisive factor in approaching European Union standards. The analysis demonstrates that achieving compliance with the *acquis communautaire* is not limited to the formal adoption of legislation, but requires a rethinking of administrative culture, accountability and transparency of public authority, as well as the formation of a sustainable legal tradition.*

It is emphasised that the process of European integration is taking place under the unique conditions of war, political fragmentation, and resource constraints. This context, on the one hand, accelerates decision-making and creates space for rapid reforms, while on the other, it increases the risks of formalised changes, power concentration, and the postponement of democratic procedures. Attention is drawn to the fact that the digitalisation of public administration (such as “Diia”, open registers, and electronic services) is creating an unprecedented level of service accessibility and accountability; however, without embedded mechanisms of control, data protection, and independent algorithmic audit, it may reproduce old practices in a new form.

The necessity is noted of introducing objective indicators of effectiveness, strengthening the participation of civil society in decision-making, developing analytical centres within public authorities, and shifting from situational decisions to policies based on data and long-term strategy.

The conclusion is substantiated that compliance with European standards is not a technical operation but a strategic transformation of political culture. It is proved that even in times of war, profound reforms are possible, provided there is a combination of political will, public oversight, and the systematic use of European experience as a roadmap for development.

Keywords: *European integration, institutional adaptation, democratic transformations, reform mechanisms, European governance standards.*